

Образац бр. 12.

НАСТАВНО – НАУЧНОМ ВЕЋУ
БЕОГРАДСКЕ БАНКАРСКЕ АКАДЕМИЈЕ
ФАКУЛТЕТА ЗА БАНКАРСТВО, ОСИГУРАЊЕ И ФИНАНСИЈЕ
УНИВЕРЗИТЕТА УНИОН

На основу Предлога одлуке Наставно-научног већа Београдске банкарске академије – Факултета за банкарство, осигурање и финансије бр. 145 од 9. априла 2021. године. и Одлуке Сената Универзитета Унион бр. А107-02/21 од 24. маја 2021. године. именовани смо за чланове Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације под називом *Утицај фискалне консолидације на макроекономске перформансе - пример Црне Горе*, кандидата Срђана Милића. Пошто смо проучили завршену докторску дисертацију подносимо следећи

РЕФЕРАТ
О ОЦЕНИ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Срђан Милић је рођен у Бару, Црна Гора, СФРЈ, 1965. године. Основну и средњу школу завршава у Будви. Дипломирао је у Дубровнику на Факултету за туризам и спољну трговину – смер спољна трговина 1988.године на теми – Примарна и секундарна емисија новца. Током школовања упоредо је радио у туризму на различитим пословима.

За време школске године 1991/1992. запослен је на Факултету за туризам у Котору као асистент на предметима Маркетинг у туризму и Организацији рада и пословања у туризму. Том приликом објављује више стручних радова на тему маркетинга и организације рада у часописима који су специјализовани за поменуте области.

У периоду од 1992. до 2002. године ради као приватни предузетник да би крајем 2002. године био изабран за посланика у Скупштини Црне Горе и ту дужност обавља, уз једну краћу паузу, до августа 2020.године. Изабран је као први Председник Националног савета за европске интеграције Црне Горе и, током свих тих година, обавља функције у скупштинским одборима за економију, финансије и буџет и Одбору за туризам и просторно

планирање. Предлагач је више десетина закона, декларација и резолуција из области економије и финансија. На основу његовог предлога Црна Гора међу првим транзиционим земљама успоставља тзв. Белу и Сиву књигу пореских обвезника а посебно инсистира на свеобухватној системској борби са узроцима и носиоцима неформалне економије, посебно, пореске евазије.

Списак објављених радова кандидата

- Фискална консолидација : основни аспекти и упоредне анализе; - *FISCAL CONSOLIDATION: BASIC ASPECTS AND COMPARATIVE ANALYSIS* – Економске идеје и пракса – број 39 – децембар 2020.године;
- Компаративна анализа успешних и неуспешних програма фискалне консолидације – *COMPARATIVE ANALYSIS OF SUCCESSFUL AND UNSUCCESSFUL FISCAL CONSOLIDATION PROGRAM* - Међународна научна конференција *GLOBAL ECONOMIC TRENDS – CHALLENGES AND OPPORTUNITIES* одржана 30.11. и 01.12. на Београдској банкарској академији у сарадњи са Економским факултетом RUDN Универзитета из Москве и Универзитетом Cote d’Azur из Нице.

На основу предлога одлуке Наставно-научног Већа Београдске банкарске академије - Факултета за банкарство, осигурање и финансије бр. 22 од 20. јануара 2021. године и Одлуке Сената Универзитета "Унион" у Београду бр. А015-01/21 од 25. јануара 2021. године одобрена је израда докторске дисертације кандидату Срђану Милићу под називом *Утицај фискалне консолидације на макроекономске перформансе - пример Црне Горе*. Поред увода и закључка докторска дисертација садржи четири централна дела:

2. Теоријско-методолошке основе фискалне консолидације
3. Анализа емпиријских примера фискалне консолидације
4. Утицај програма фискалне консолидације на макроекономске перформансе
5. Фискална консолидација у Црној Гори

Списак коришћене литературе садржи 102 извора домаћих и страних аутора, и обухвата чланке објављене у домаћим и међународним часописима и зборницима, као и радне папире, стручне студије и методолошке материјале кредибилних међународних институција. Коришћена литература је релевантна и претежно публикована у периоду 2000-2020. године. Дисертација такође садржи и 47 табела и 42 графикана.

2. Предмет и циљ дисертације

Фискална политика заједно са монетарном политиком представља најважнију економску политику. Добра комбинација монетарне и фискалне политике може помоћи земљи да изађе из рецесије, смањи «прегрејану тражњу», стимулише улагање и економски раст. Свакако најважнији циљеви економске политике се односе на: раст животног стандарда, раст запослености, раст производње, постизање и очување макроекономске стабилности и др. Својим инструментима фискална политика може утицати на све ове циљеве. Такође, фискална политика својим мерама и инструментима утиче на све три компоненте одрживог развоја – економску, социјалну и еколошку.

Међутим, у савременим условима под утицајем глобалне финансијске кризе, пандемије корона вируса или неадекватних економских политика све већи број земаља се налази у ситуацији високог буџетског дефицита и јавног дуга. Уколико висок јавни дуг и буџетски дефицит почну да угрожавају економски раст, запосленост, утичу на раст инфлације и постоје проблем приликом обезбеђивања средстава за њихово финансирање неопходно је спровести програм фискалне консолидације. Велики број студија је показао да трошкови одлагања фискалне консолидације могу бити високи (IMF, 1995).

Данас имамо богату емпиријску литературу из области фискалне консолидације и велики број земаља које су примењивале програме фискалне консолидације, како успешне, тако неуспешне. Предмет анализе су ови програми са циљем извлачења одређених поука за земље које ће у наредном периоду бити суочене са програмима фискалне консолидације, а у условима глобалне пандемије такав број земаља ће бити све већи.

Посебан предмет анализе је фискална консолидација у Црној Гори. Фискална политика у Црној Гори има дугу историју рањивости, која води порекло још из периода СФРЈ, односно СРЈ. Ситуација је делимично стабилизована увођењем еуризације, јер је онемогућена монетизација буџетског дефицита, тако да је у годинама пред избијање глобалне финансијске кризе Црна Гора имала буџетски суфицит. Међутим, Глобална финансијска криза, градња ауто-пута и пандемија корона вируса су озбиљно угрозили фискалну одрживост Црне Горе. Црну Гору такође карактерише висок ниво издатих гаранција, високо учешће плата и пензија у БДП-у, висока запосленост у јавном сектору, лош кредитни рејтинг, висока текућа потрошња и др. Стога је јасно да је Црној Гори неопходан хитан програм фискалне консолидације у противном прети озбиљна криза јавног дуга.

Ова дисертација има вишеструке циљеве. Први циљ је да сагледа теоријски оквир фискалне консолидације кроз богату емпиријску литературу. Потом анализом успешних и неуспешних примера фискалне консолидације треба да извуче поуке о принципима успешних консолидација. Наиме, иако фискалне консолидације имају бројне заједничке карактеристике оне ипак морају бити прилагођене индивидуалним специфичностима појединих земаља. Потом циљ дисертације је да утврди како фискална консолидација (на бази успешних и неуспешних примера консолидације) утиче на кључне макроекономске варијабле: раст БДП-а, инфлацију и запосленост. Посебан циљ је формулисање препорука за фискалну консолидацију и будуће вођење економске политике у Црној Гори, да би се омогућило да она буде фактор подстицаја економског раста, а не кључни извор рањивости.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

- ***X1:** Успешно спроведена фискална консолидација утиче на бржи економски раст, ниже стопе инфлације и смањење незапослености;*
- ***X2:** Програми фискалне консолидације усмерени на расходну страну су успешнији од фискалних консолидација усмерених ка приходној страни;*
- ***X3:** Програми фискалне консолидације које су били део ширих реформских процеса су успешнији од фискалних консолидација усмерених само ка јавним финансијама;*
- ***X4:** Фискална консолидација у Црној Гори мора да буде усмерена на расходну страну*

4. Методе које су примењене у истраживању

У истраживању су коришћене следеће истраживачке методе:

- "Кабинетски" метод истраживања у систематизацији теоријско-методолошких сазнања и постојећих емпиријских резултата, заснован на обимној научној и стручној литератури;
- Методе индукције и дедукције су коришћене приликом извођења логичких закључака везаних за начин спровођења и мерење успеха фискалне консолидације. Методом дедукције су добијени закључци из претходних епизода фискалне консолидације, као и грешке које су довеле до неуспешних консолидација. На основу ових закључака, метод индукције је омогућио

примену и прилагођавање њиховог појединачног утицаја у циљу формулисања мера фискалне консолидације у Црној Гори;

- **Метод дескриптивне, компаративне и корелационе анализе је коришћен** у циљу илустрације динамике јавног дуга, буџетског дефицита, стопа раста БДП-а, инфлације, незапослености и др. варијабли;
- **Метода класификације је коришћена** за груписање најзначајнијих елемената фискалне консолидације у циљу јаснијег сагледавања значаја појединачних компоненти и извођења што прецизнијих закључака;
- **Метод анализе и синтезе је коришћен** да се на основу свих анализираних чињеница, изведу закључци о успешним и неуспешним фискалним консолидацијама;

5. Кратак опис садржаја дисертације

Прва глава је уводна. У њој је објашњен предмет дисертације, као и њени циљеви. Такође, у овој глави су представљене и образложене хипотезе које се тестирају у дисертацији, као и примењена методологија научно-истраживачког рада. Ова глава се завршава са описом структуре дисертације по поглављима.

Друга глава има теоријску-методолошку природу. У њој су прво приказане теоријске основе фискалне политике, односно њен утицај на макроекономске варијабле, као и ограничења фискалне политике. Посебан предмет анализе је утицај фискалне политике на све три компоненте одрживог развоја. У овој глави је дата и теоријско методолошка основа програма фискалне консолидације, односно анализирано је када су неопходни програми фискалне консолидације, које мере они треба да садрже и који су могући позитивни и негативни ефекти програма фискалне консолидације. Посебан акценат је стављен на превентивно вођење "здравих" фискалних политика које треба да спрече кумулирање било каквих поремећаја и фискалних неравнотежа. Предмет посебне анализе у овој глави су фискална правила и фискални савети и њихова улога у очувању фискалне стабилности, као и њихова улога и значај у програмима фискалне консолидације. На крају ове главе је дата анализа и приказан значај фискалне одговорности и фискалне дисциплине.

Предмет анализе треће главе су емпиријски програми фискалне консолидације. Предмет анализе су и успешни и неуспешни програми фискалне консолидације. Циљ ове главе је да се извуку одређене лекције из успешних и неуспешних програма фискалне консолидације.

Предмет пажње је нарочито да ли је фискална консолидација била доминантно базирана на јавним расходима, јавним приходима или њиховој комбинацији, које су кључне варијабле које су допринеле програму фискалне консолидације, како су се кретале кључне макроекономске варијабле пре и након завршеног програма фискалне консолидације, да ли је консолидација била део ширих реформских процеса, да ли је било елемената политичких буџетских циклуса, да ли је консолидација покренута у периоду експанзије или рецесије, да ли је консолидација била успешна или не, какве су биле политичке реперкусије на следећим изборима и др.

У четвртој глави се анализира како програми фискалне консолидације утичу на изабране макроекономске перформансе. Овде се пре свега посматра утицај фискалне консолидације на економски раст, запосленост и инфлацију. Предмет анализе у овој глави су и фискални мултипликатори, утицај депресијације на фискалну консолидацију, кретање каматних стопа током програма фискалне консолидације, да ли су присутни политички циклуси, односно веза између избора и покретања програма фискалне консолидације, веза између монетарне политике и фискалне консолидације и др.

Предмет анализе пете главе је фискална ситуација у Црној Гори. У овој глави је приказано кретање фискалне политике и кључних фискалних параметара од стицања независности Црне Горе (2006) до 2020. године. Фискална ситуација је анализирана кроз неколико периода: фискална ситуација у периоду до Глобалне финансијске кризе, током Глобалне финансијске кризе и у периоду изградње ауто-пута (који је обухватио и текућу пандемију). У овој глави је показано који су узроци погрешно вођење фискалне политике и разлози високог нивоа јавног дуга. Предмет посебне анализе у овој глави су фискални ризици са којима је суочена Црна Гора. На крају ове главе је констатовано да се Црна Гора налази у озбиљној фискалној кризи и дат је оквирни предлог мера које треба да садржи нови програм фискалне консолидације.

На крају рада су дата закључна разматрања у којима су сумирани најважнији налази и закључци дисертације, као и изазови са којим се суочио аутор приликом израде дисертације, као и даљи правци истраживања.

6. Остварени резултати и научни допринос

Рад има више научних доприноса, који се могу систематизовати у оне које су изведени из остварених резултата везаних за општу анализу ефективности програма фискалних консолидација и оне које се односе на анализу специфичности фискалне консолидације Црне Горе. Кандидат је у свом раду генерисао екстензивни и свеобухватни преглед релевантне литературе из ове области, која је повезана са емпиријским примерима успешних и неуспешних фискалних консолидација. Сагледавање успешности фискалних консолидација је спроведено оригиналним приступом који узима у обзир скуп разноврсних критеријума (примењени инструменти консолидације, спровођење структурних реформи, улога монетарне политике, утицај економских флукуација), што критички осврт на постојећу литературу чини значајним научним доприносом.

Кандидат је спровео анализу шест програма неуспешних фискалних консолидација и једанаест програма успешних фискалних консолидација, реализованих у периоду од 1976. до 2019. године. На основу темељне анализе циљева, амбиција и инструмената поменутих програма фискалних консолидација, макроекономске ситуације у којима су ти програми спроведени и средњорочне динамике макроекономских варијабли након спровођења консолидације, идентификован је скуп фактора који имају значајан утицај на успешност фискалних консолидација, као и на природу њихових утицаја. Између осталог, кандидат је указао да се већина успешних примера фискалне консолидације базирала доминантно на смањивању јавних расхода. Већу вероватноћу успеха су имале оне консолидације које се у оквиру смањивања јавних расхода нису фокусирале доминантно на капиталне издатке, већ на текуће издатке, односно да није било могуће избећи снижавање плата, пензија и социјалних трансфера. На овај начин је потврђена хипотеза да програми фискалне консолидације базирани на смањивању расхода имају већу вероватноћу успеха.

Наредни значајни допринос истраживања везан је за налаз да на успешност фискалне консолидације не утиче само избор инструмената, већ и институционални фактори као што су унапређење фискалне транспарентности у планирању и спровођењу буџета, јачање капацитета фискалних институција, имплементација програма обука и реформи јединица пореске управе и унапређење регулативе која се односи на средњорочни оквир за планирање и управљање расходима и успостављање фискалне одговорности. Кандидат је указао да неуспешни програми фискалне консолидације нису били део ширих процеса

структурних реформи, за разлику од успешних програма који су били део ширих реформских процеса у свим осим у два случаја. На овај начин је потврђена трећа хипотеза да су програми фискалне консолидације које су били део ширих реформских процеса били успешнији од фискалних консолидација усмерених само ка јавним финансијама.

Допринос рада се огледа и у анализи утицаја фискалне консолидације на кључне макроекономске варијабле - економски раст, запосленост и инфлацију. Спроведена је упоредна анализа кретања макроекономских варијабли у годинама пре и после фискалне консолидације и на бази ње су извучени релевантни закључци. На одабраном узорку примера фискалних консолидација, кандидат је указао да су консолидације позитивно утицале на економски раст и кретање стопе инфлације, док утицај на кретање стопе незапослености није једнозначан: у већини земаља је након консолидације дошло до пораста незапослености, али постоји и мањи број земаља у којима је консолидација позитивно утицала на смањење незапослености.

На основу остварених резултата везаних за општу анализу ефективности програма фискалних консолидација, у раду су изведене поуке о принципима на којима треба да се базирају будући програми фискалне консолидације, наравно уз уважавање локалних специфичности. Препоруке засноване на овим поукама имају значајан потенцијал за практичну примену у економској политици великог броја земаља, што предтсавља посебан допринос дисертације.

Напоследку, допринос рада је и у томе да је показао да су основни узрок фискалне неравнотеже у Црној Гори, након избијања глобалне финансијске кризе, мере које су предузимане у периоду експанзије пре глобалне финансијске кризе, а не сама криза, односно да би до фискалне кризе дошло и да није било глобалне финансијске кризе. Допринос рада је и анализа програма фискалне консолидације који су спроведени након избијања глобалне финансијске кризе, односно показано је зашто су они били само делимично успешни и који су разлози за такво стање. Анализом текућег макроекономског амбијент и фискалне ситуације у раду је показано да је Црној Гори неопходан нови програм фискалне консолидације, који мора бити усмерен ка расходној страни, јер су мере фискалне политике усмерене ка приходној страни у највећој мери исцрпљене у претходном периоду. У раду су предочене кључне мере фискалне консолидације које Црна Гора треба да

спроведе у наредном периоду. Ове мере ће имати и високу практичну примену за креаторе економске политике у Црној Гори. На крају у раду су дате основе по којима треба водити фискалну политику у наредном периоду.

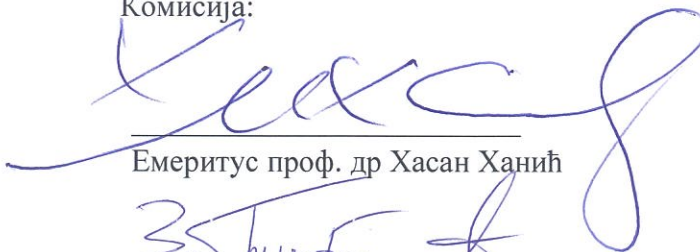
7. Закључак и предлог Комисије

Након спроведене анализе докторске дисертације Срђана Милића, под називом *Утицај фискалне консолидације на макроекономске перформансе - пример Црне Горе*, Комисија оцењује да је кандидат Срђан Милић користећи релевантну научну методологију и опсежну литературу успешно обрадио проучавану тему. Докторска дисертација је урађена у складу са пријавом која је одобрена од стране Наставно-научног Већа Београдске банкарске академије – Факултета за банкарство, осигурање и финансије и Сената Универзитета „Унион“ у Београду, како у погледу предмета, циља и постављених хипотеза и метода истраживања, тако и у погледу садржаја. Комисија са задовољством констатује да је остварен циљ истраживања и да је докторска дисертација резултат оригиналног и самосталног научног рада кандидата.

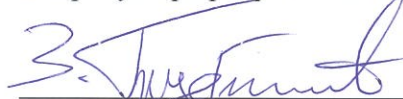
На основу свега изложеног, имајући у виду квалитет рада, значај теме, добије нерезултате и оригинални научни допринос докторске Срђана Милића, под називом *Утицај фискалне консолидације на макроекономске перформансе - пример Црне Горе* Комисија предлаже Наставно-научном Већу Београдске банкарске академије – Факултета за банкарство, осигурање и финансије Универзитета „Унион“ у Београду да прихвати докторску дисертацију и одобри њену јавну одбрану.

Београд, 2. јун 2021. године

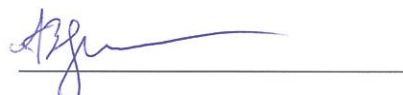
Комисија:

Емеритус проф. др Хасан Ханић

Проф. др Зоран Грубишић

Др Александар Здравковић,
научни сарадник на Институту економских наука

